

Vysoké učení technické v Brně
Fakulta výtvarných umění

Habilitační práce
Obor Výtvarná tvorba

Autorská kniha v digitální době

výběr z tvorby z let 2009–2018

MgA. Julie Kačerovská, Ph.D.
2024

Většina výtvarných oborů si musí v určitých nepravidelných etapách projít něčím, co by se dalo nazvat konfrontace s dobou, a nějakým způsobem aktualizovat současnou pozici ve světě a v umění. Děje se tak přirozeně kvůli proměňám společnosti související se světovými událostmi, různým krizím a technickému pokroku, který se také odráží v umělecké sféře. V zásadě se to týká každé generace.

Otázka vlivu aktuální doby na médium, ve kterém tvořím, mě bytostně zajímá. V mém případě je to autorská kniha a tzv. Paper Art¹. S knihami a papírem samozřejmě přichází do kontaktu každý bez ohledu na to, zda se věnuje výtvarné tvorbě, nebo nikoliv. V obecné rovině se poměrně dlouhodobě řeší budoucnost knihy jako ohroženého média², zvláště vzhledem k tomu, že co do uchování a předávání informací existují mnohem rychlejší a kapacitně téměř neomezené elektronické nosiče a internet, kde je navíc možné obsah kdykoli snadno nahradit či aktualizovat.

Tyto debaty nad koncem klasické knižní formy mě kolikrát skoro iritují, protože podle mého názoru takto otázka nestojí. Osobně jsem nechtěla stavět moderní technologie do konkurenčního vztahu, který by měl utlačovat a ohrožovat klasická tradiční média, v tomto případě knižní formy. Spíše naopak se nabízí možnost využít moderní vyspělé technologie k získání nové informace či pohledu na zvolené téma a tuto informaci vrátit do kontextu původního média. Pokusím se předestřít téma vlivu a využití digitálních technologií ve prospěch tradičního média, které jsem různým způsobem řešila ve vlastních pracích a které mě vedlo i ke zjišťování současného stavu a aktuálnosti média autorské knihy na vysokých uměleckých školách.

Konkrétně autorská kniha, jak se zdá, není pod tlakem digitální evoluce na ústupu, ale překvapivě spíše naopak získává i prostřednictvím moderních technologií na aktuálnosti. V podstatě se jedná o poznání, že technologie, které by mohly klasická média nahradit či je učinit zbytečnými, mohou za určitých okolností z potenciálně zastaralého předmětu vytvořit žádanou formu. Snad právě proto, že v mnohém představují tyto dvě platformy protipól ve způsobu uvažování i užití. Zároveň je systém kodexu velmi univerzální, nachází v souvislosti s možnou kombinací textového a obrazového obsahu své využití v mnoha oborech umění.

Během studií v Ateliéru papír a kniha na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně u doc. Dr. Jiřího H. Kocmana (2004–2010) bylo pojetí autorské knihy striktně konceptuální a racionální. V rámci mého studia mě postupně začalo zajímat zkoumání struktury papíru. Skrze moderní zvětšovací technologie jsem chtěla papír prozkoumat více do hloubky. Přes první pokusy s mikroskopy díky spolupráci

¹ Tento výtvarný směr je možné česky pojmenovat „umění papíru“. Tímto termínem je označována umělecká tvorba, jež v papíru jako materiálu objevila inspiraci a potenciál.

² Problematice se věnuje například kniha: CARRIÈRE, Jean-Claude; ECO, Umberto. Knih se jen tak nezbavíme. Praha: Argo, 2010, ISBN 978-80-257-0266-6

s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně jsem se postupně dostala také na pracoviště Chemické fakulty VUT. Zkoušela jsem práci s různými mikroskopy od optických přes konfokální až po elektronové rastrovací mikroskopy.³ Ty umožňovaly v 3D modu kromě náhledu zvětšeného povrchu také vytvoření sítě, kterou bylo tehdy možné přenášet do dalších programů a použít při nové realizaci, i když jen velmi složitě.

Jeden takovýto snímek jsem převedla do knižního objektu. Pomocí laseru jsem nechala vyřezat do papíru jednotlivé sekvence skládající dohromady celý původní snímek a sešila vše z jedné strany dohromady. Vzniklo něco mezi objektem a skutečnou knihou, protože se zachovala klasická stavba knihy i její princip listování. Na horním povrchu knihy (v podstatě na ořízce) byla reprodukována mikroskopická zvětšenina papíru, která však mohla evokovat členitou krajinu nebo například povrch neobydlené planety. Byl to pro mě důležitý předěl v tvorbě a tato realizace nazvaná Krajina papíru (2009) zaznamenala úspěch i na zahraničních přehlídkách.

Moderní zvětšovací technologie jsem (mimo jiné projekty) využila také v diplomové práci Struktura roviny (2010). Data z mikroskopu jsem v rámci různého zvětšení papíru nechala vyfrézovat do polystyrenu, abych z nich následně vytvořila sádrové negativní formy, ze kterých jsem pořídila papírové odlitky. Byl to velmi složitý a pro mě opět neprobádaný proces, jehož výsledkem byla série čtyř křehkých papírových reliéfů. Reálná exaktní data jsem převedla do plastického objektu v původním materiálu, což bylo v roce 2010, kdy byl 3D tisk u nás teprve na začátku, velmi obtížné a časově neskutečně náročné. Výsledné objekty zhmotňovaly do té doby pouze digitální náhledy.

Otázka konfrontace či propojení digitálního prostředí a předmětů se kterými pracuji na úrovni volné tvorby mne zajímala i po ukončení studia. Stavět tyto světy do absurdních souvislostí a situací mi přišlo potřebné k pochopení kvalit a specifik každého média a uvědomění si limitů a zažitých stereotypů či způsobu uvažování nad každým médiem. Digitální prostředí klade důraz na mnohost, která by měla znamenat automaticky určitou kvalitu. Čím vyšší rychlost připojení, čím větší úložiště, čím větší množství informací, čím více zhlédnutí, přečtení, lajků apod., tím cennější se jeví předkládaný výstup.

V projektu Kapacita 1 (2015) jsem vytvořila čtyři úplně stejné prázdné knihy formátu A5. Lišily se pouze tím, že každá měla na obálce odlišný údaj o své kapacitě. Tím jako by byla určena její celková hodnota a potenciál. První kniha měla kapacitu diskety (1,44 MB), druhá obvyklou kapacitu CD (700 MB), třetí DVD (4,7 GB) a čtvrtá externího disku (1 TB). Z dnešního pohledu je zajímavé, jak mezitím většina těchto nosičů zastarala a jejich používání je okrajové nebo zcela vymizelo. Virtuální data se přenesla na virtuální úložiště. Avšak tato práce měla poukázat na

to, že potenciální velikost úložného prostoru nic nevyovídá o skutečné hodnotě uložených dat, o kvalitě obsahu a či jeho potřebnosti.

V projektu Kapacita 2 (2015) jsem postupovala obdobně s tím rozdílem, že údaje o velikosti úložiště jsem přiřadila náhodným knihám z knihovny. Tedy knihy měly již jasně daný neměnný obsah, který se dostal do konfrontace s informací na obálce o údajné velikosti dat. Chtě nechtě pak může působit román s nižší velikostí dat jako méně hodnotný než román s velkým objemem dat.

Virtuální a reálný svět se dnes natolik prolínají, že si kolikrát ani nemusíme uvědomovat specifika podobné práce na počítači a práce s fyzickými předměty. Při psaní v textovém programu se na obrazovce objevuje bílá plocha připomínající papír a pro vytvoření obsahu a jeho úpravu se používají zprostředkované příkazy a tlačítka na klávesnici. Napsané se dá donekonečna upravovat, přepisovat, přidávat, umazávat a vracet zpět, když dojde k chybě. Text se dá přiblížit i oddálit, uložit v různém formátu. Fyzicky se stránkou nedochází k žádnému kontaktu. Vytvořený soubor však může také nenadále navždy nepochopitelně zmizet. Skutečný fyzický papír má možnosti korektur omezené. Prakticky každá oprava je viditelná, „zapsaná“ v papíru. Obsah je dán jednou pro vždy. Při psaní na počítači a rukou na papír aplikujeme jiný přístup. Otázkou je, nakolik ovlivňuje zvolená forma obsah textu.

V projektu New Document (2018) jsem vytvořila absurdní konfrontaci. Propojuje klasický rukodělný artefakt — ruční papír — s jednotlivými příkazy z virtuálního prostředí počítače, které se používají při vzniku textového dokumentu. Je to také určité zamýšlení nad tím, jak rozdílně uvažujeme při práci s různými médii, jaké smysly a způsob myšlení v tom kterém případě zapojujeme, jak jsme konfrontováni buď s definitivností a stálostí anebo nekonečností a nestabilitou.

Na konci studia v Ateliéru papír a kniha na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně v roce 2013 jsem přes všechnu lítost nad celkovým koncem oboru na fakultě⁴ cítila i určité obecné vyčerpání jeho tehdejšího pojetí. Působení na Fakultě umění Ostravské univerzity (interně od roku 2020, od roku 2022 jako vedoucí ateliéru Knižního designu) mi dalo možnost znovu zjišťovat vztah a přístup k autorské knize u mladé generace. Zajímalo mne, jestli je kniha pro ně hodnotná (ne jako přezívaná tradiční řemeslo, ale jestli k ní přistupují objevitelsky a ladí s jejich životními a uměleckými potřebami) a také jestli a jak se do toho prolíná digitální éra a absenční způsob komunikace apod. Uvažovala jsem, zda má ještě smysl udržovat obor s poměrně tradičním zaměřením, či nastal čas jej začít vést jiným směrem. Zjišťovala jsem různými způsoby aktuálnost zaměření. Například studenti mohou sami navrhovat semestrální témata a oborově související aktivity (např. workshopy), kde si prohloubí určité dovednosti, o které mají aktuálně zájem.

³ Mikroskop zobrazuje povrch vzorku pomocí odražených sekundárních elektronů. Wikiskripta.eu, https://www.wikiskripta.eu/w/Elektronový_mikroskop
Vyhledáno 23. 1. 2024

⁴ Ateliér papír a kniha byl od akademického roku 2011/2012 nahrazen Ateliérem grafického designu 2. Doc. Jiří H. Kocman po té působil v letech 2011—2013 jako vedoucí Kabinetu papír a kniha na FaVU VUT v Brně.

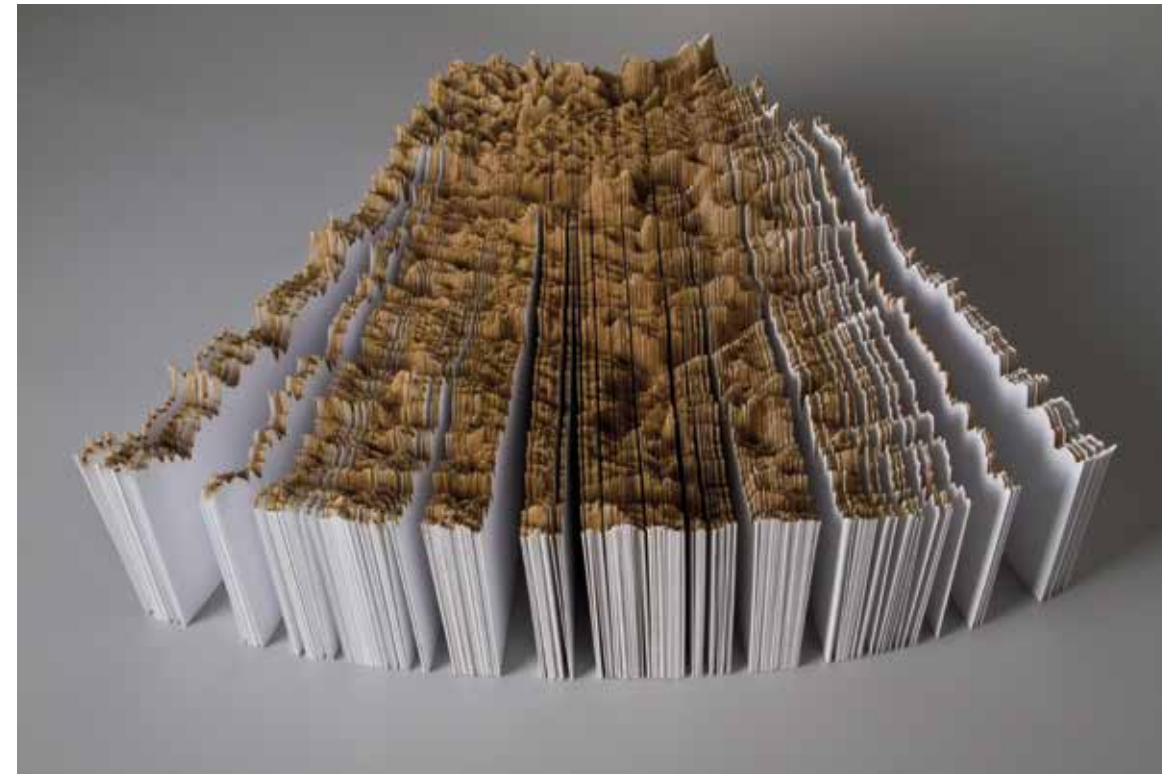
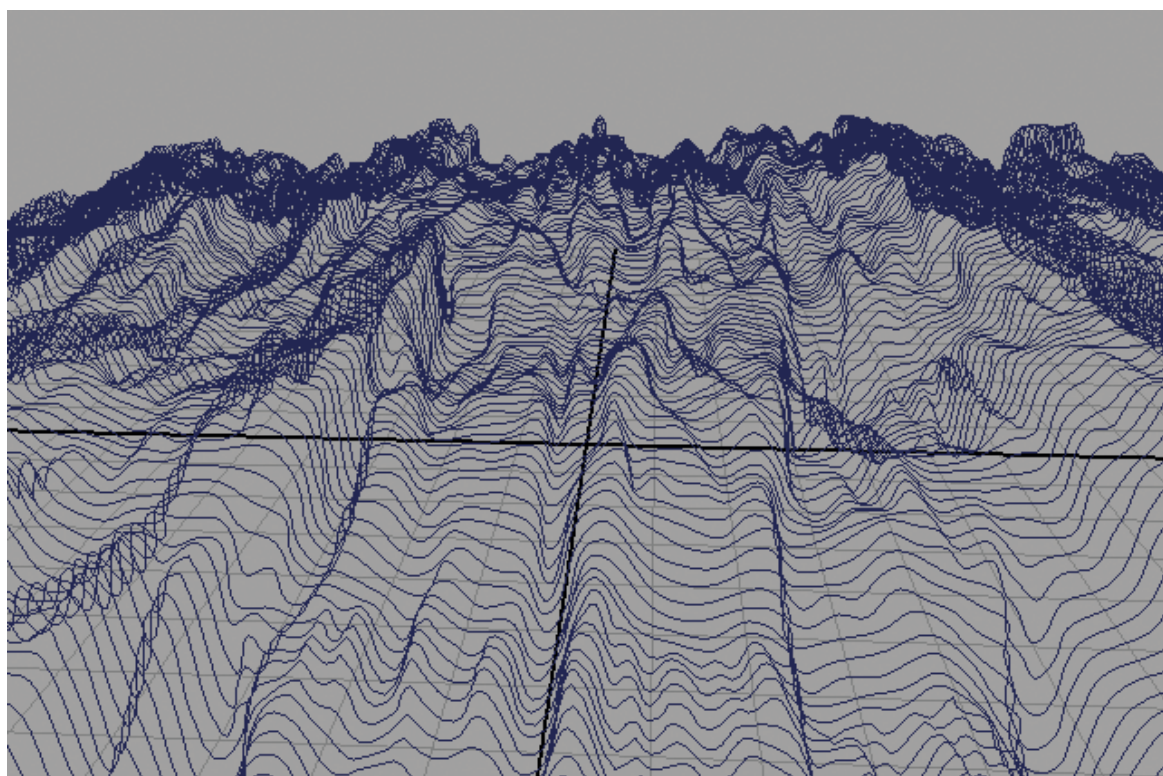
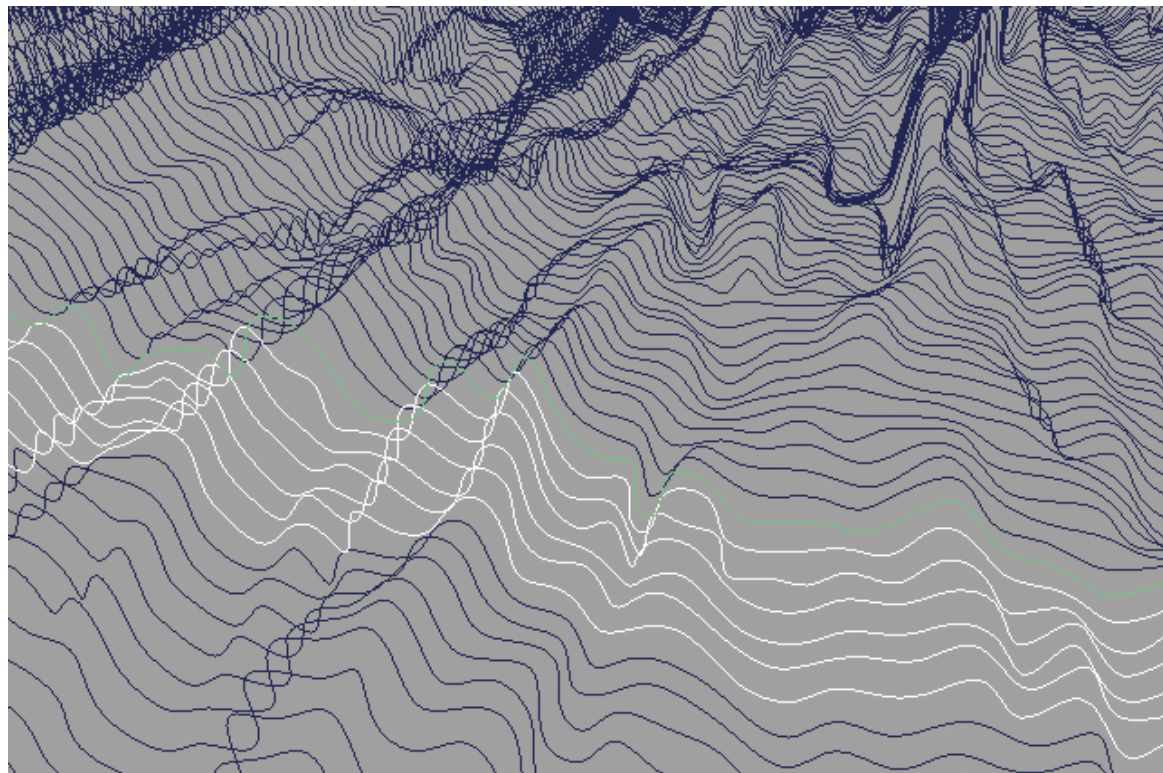
Na konci každého akademického roku mají studenti možnost anonymně zhodnotit náplň a průběh ateliérového života, mohou navrhnout zlepšení jakéhokoliv typu. Ateliér je neustále se proměňující a plynoucí živél, ve kterém stále zkoušíme nové věci a snažím se posouvat dopředu studenty i sebe. Ateliér Knižní design je od roku 2019 součástí katedry Intermedií a magisterské studium je propojené s ateliérem Animace.⁵ Mnohá témata a úkoly v rámci předmětu Ateliér knižní design 1—6 a Knižní design a animace 1—4 implementují a kombinují klasické médium knihy s interaktivními a virtuálními prvky či animacemi, ale podle mých současných zkušeností je pro studenty kniha ve své základní klidové formě nejvyhledávanější.

Zvědavost mne donutila jít ještě dál a pokusit se zjistit, jaká je situace na dalších školách v České republice a pokud možno i v zahraničí. Jsou stále na školách pedagogové a studenti, kteří jako výstup své tvorby volí autorskou knihu nebo je to spíše doznívající a okrajová záležitost? Se skromnými finančními prostředky, malým realizačním týmem čítajícím mé dva asistenty a aniž bych věděla jaká bude odezva, jsem v roce 2022 nastartovala projekt, který se velmi rychle rozrůstá, jeho dosah se každým rokem skokově zvětšuje a rozvíjí se i z hlediska spolupráce se zahraničními institucemi. V rámci projektu BookVision se každoročně koná mezinárodní soutěžní přehlídka autorských knih studentů z vysokých uměleckých škol a pedagogických fakult. Do třetího ročníku soutěže (2024) studenti přihlásili 152 prací, zapojilo se 37 škol z nichž 23 bylo ze zahraničí. I v rámci této akce je patrné, že autorská kniha je dosti aktuální formou, již mladí autoři v rámci své tvorby využívají, a to možná zčásti právě navzdory digitální, virtuální, interaktivní a elektronické době.

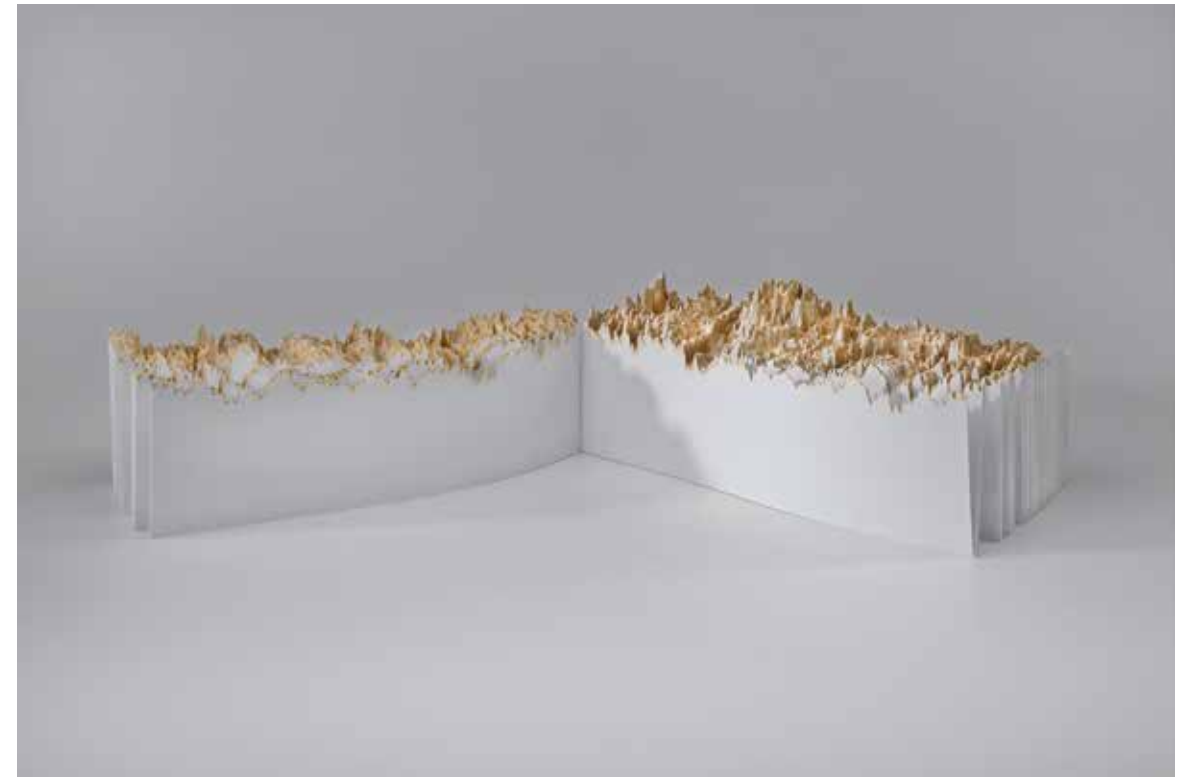
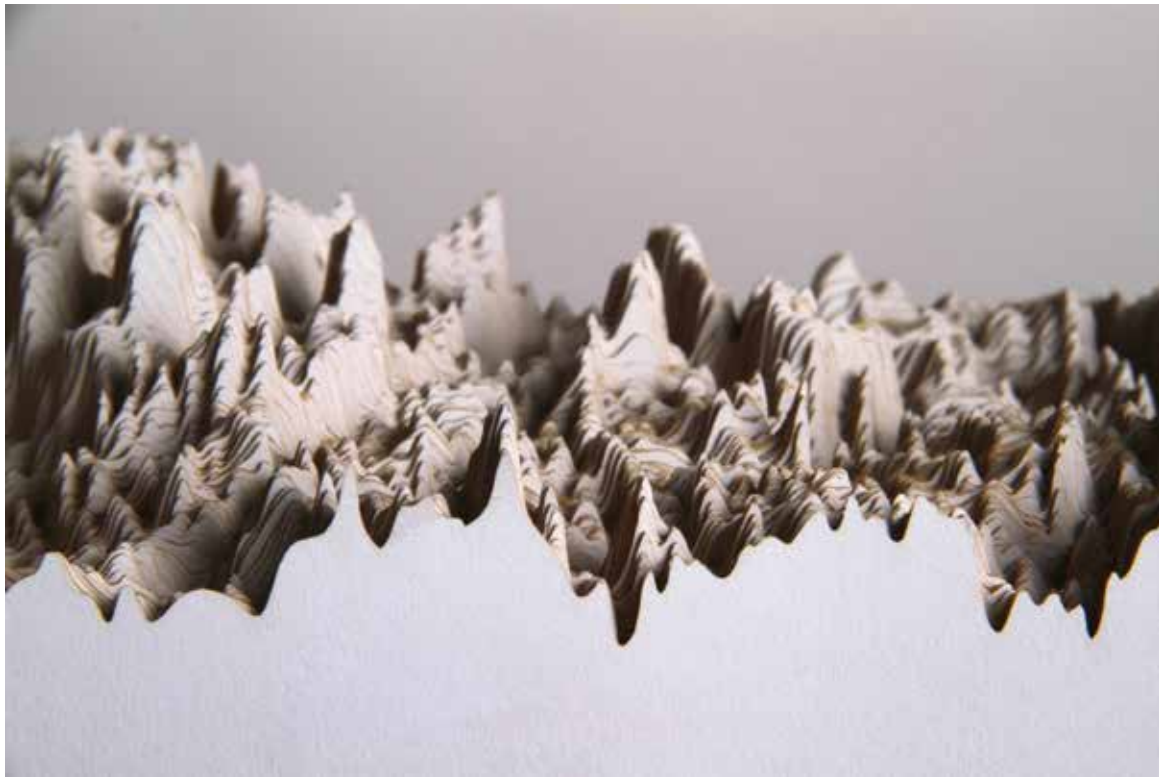
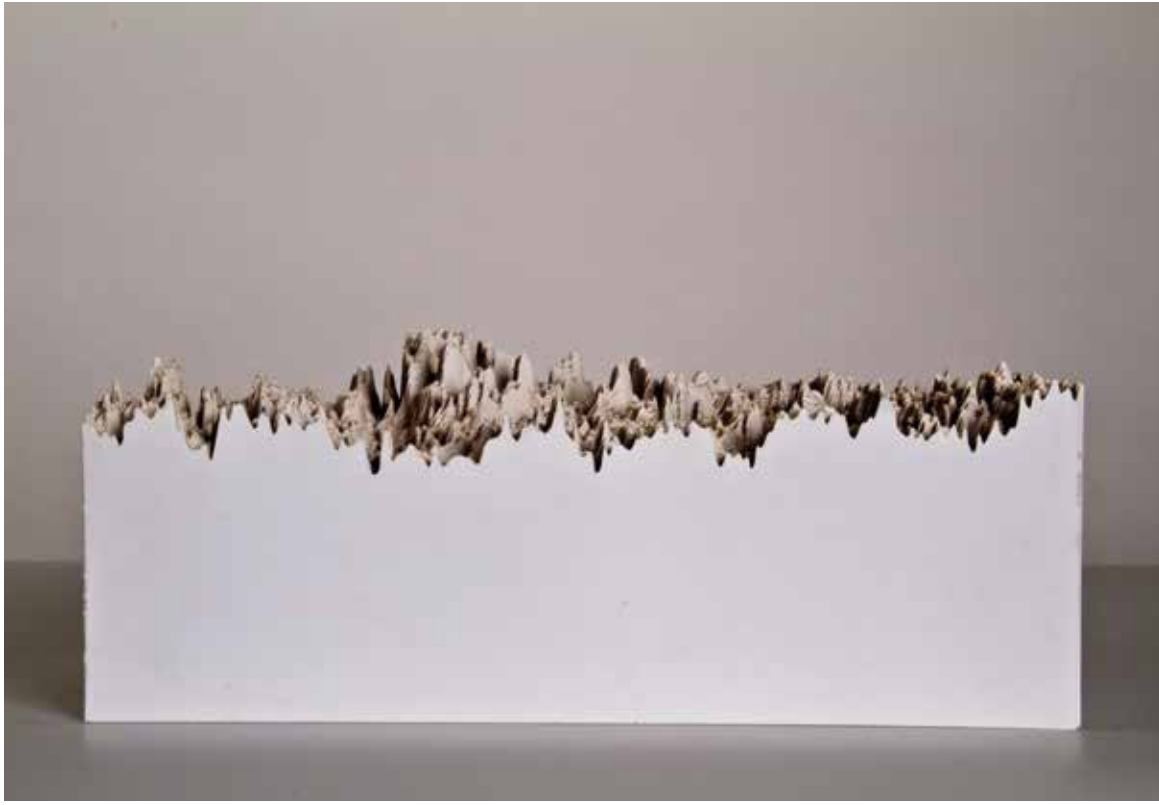
V projektu jsem jako jednu ze soutěžních kategorií v prvním ročníku (2022) zvolila Virtuální knihu, ve druhém ročníku jsem ji modifikovala na Digitální knihu a v rámci třetího ročníku se již kategorie jmenuje Volná média, protože předchozí dvě varianty měly nízkou účast oproti klasickým kategoriím Autorská kniha a Kniha-objekt. Během soutěže jsem se snažila zjistit i skutečnost, jak moc digitální prostředí pohlcuje či nahrazuje fyzickou autorskou knihu. Skrze tento projekt ale vnímám, že naopak snad z přesycenosti zlomkovitých podnětů, které se neustále střídají, balastních informací, nespolehlivosti elektronických médií apod. je naopak možnost vložit své myšlenky do stabilního média pro studenty lákavá a poměrně často takřka terapeutická. Slouží k úklidu myšlenek např. formou autorského deníku, poezie či osobního příběhu. Ale nejen to. Kniha se ovšem jeví jako vhodná forma i u projektů, které mají původní základ v jakémkoli oboru. Výstup ve formě knihy neznamena žádný odklon od původního zaměření a knižní forma je zvolena čistě z praktických důvodů odpovídajících povaze práce.

Celý projekt znamená neustále se rozšiřující přehled o souvisejících oborech na školách ve světě, o tvorbě studentů z nejrůznějších koutů světa. Získávám také informace o aktuálních tendencích a posunech v tvorbě autorských knih. Funguje to samozřejmě i naopak. O ateliéru Knižní design a naší práci se díky projektu dozvídají mladí tvůrci a odborné kapacity, od mnohých dostávám nadšené reakce a podporu.

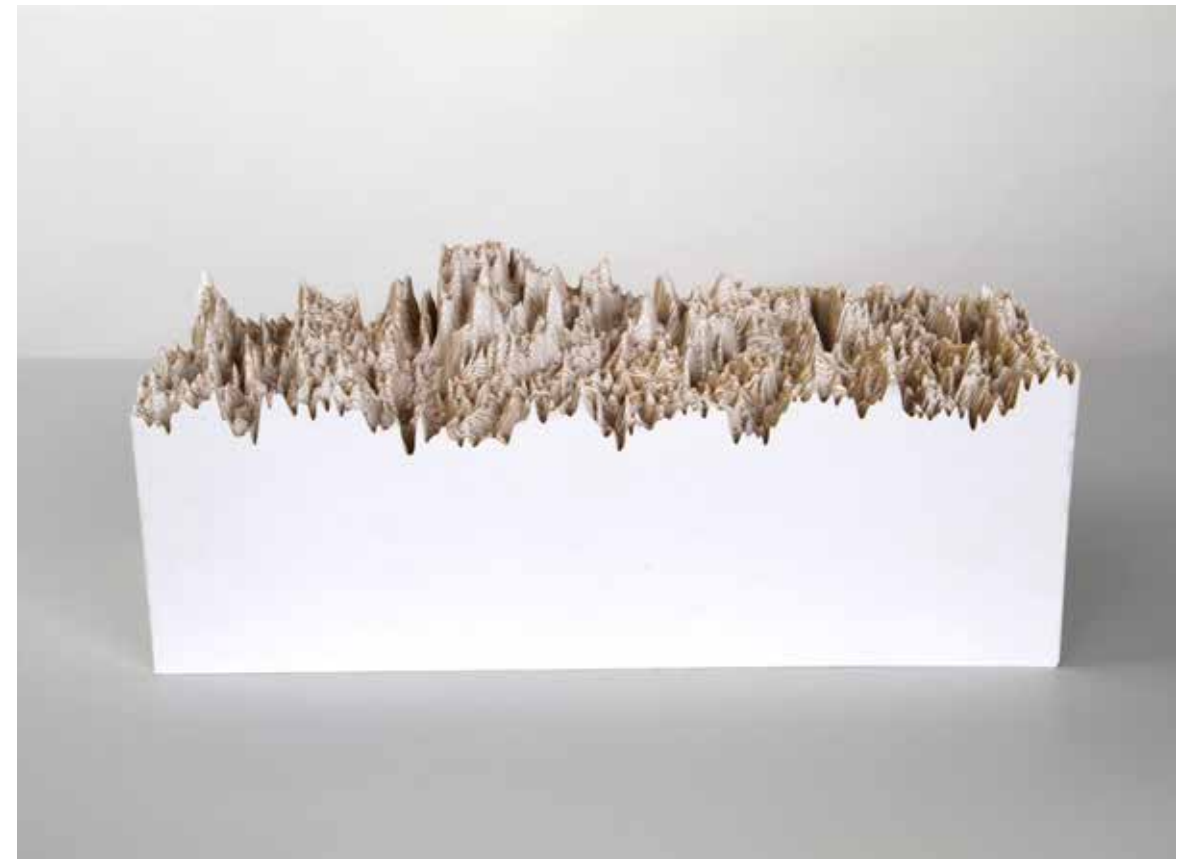
⁵ Studijní program Knižní design a animace. fu.osu.cz
<https://fu.osu.cz/kim/nabizene-programy-a-obory/?specializaceid=3127>
vyhledáno 23. 1. 2024

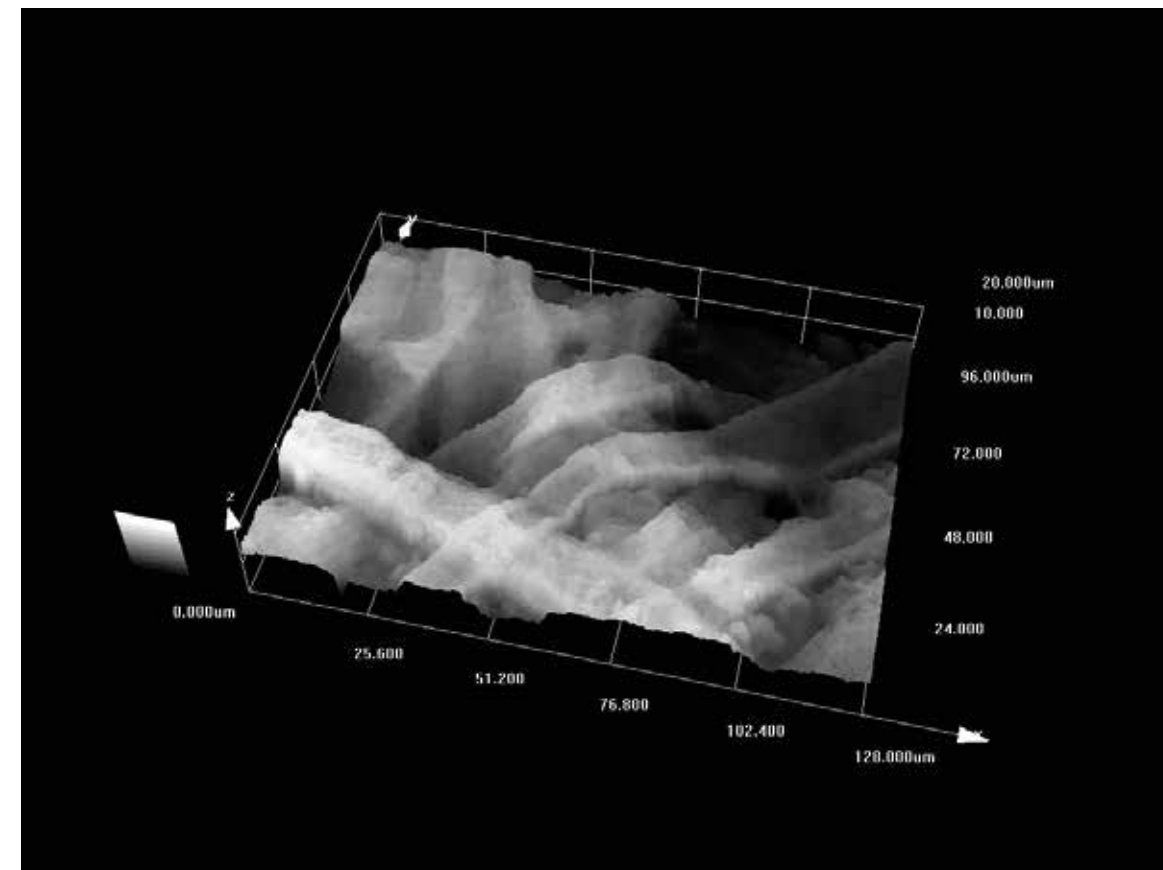
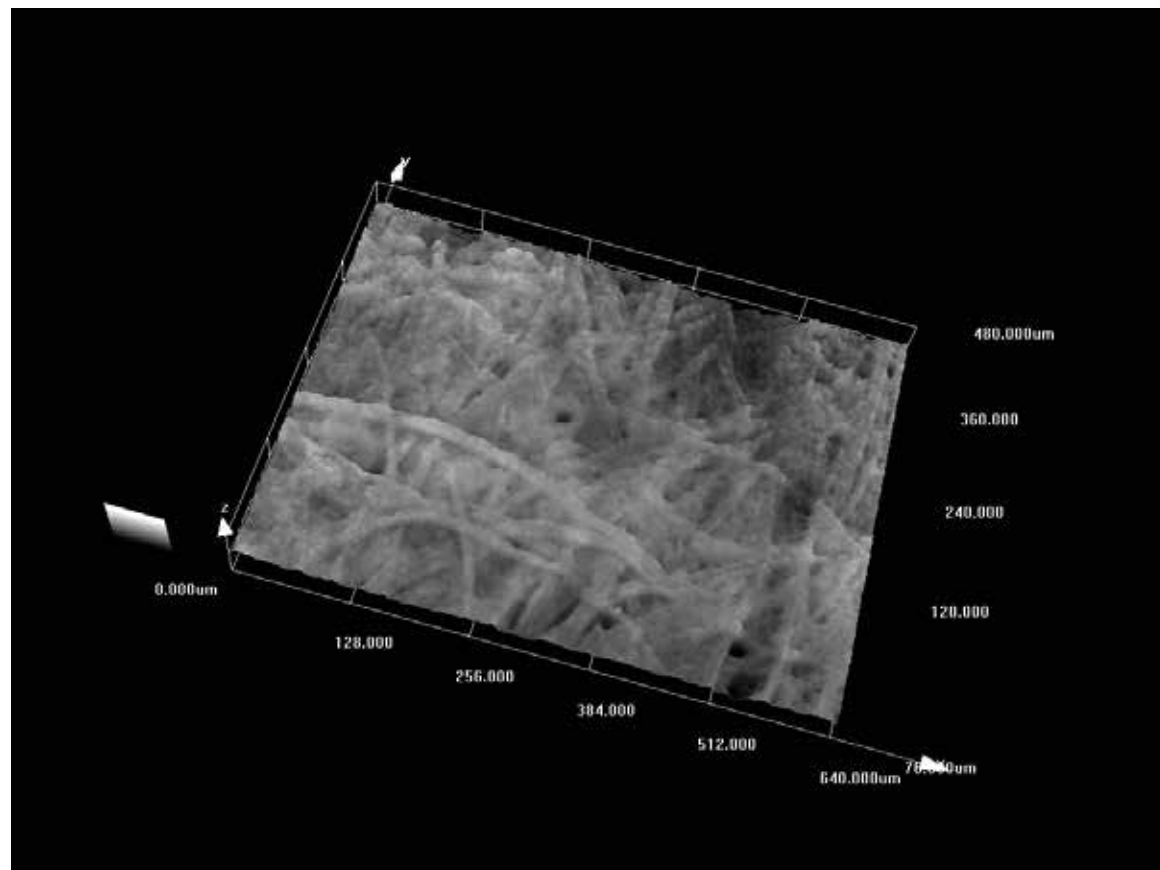

Krajina papíru
kniha-objekt, papír, 30 × 15 × 10 cm, 2009

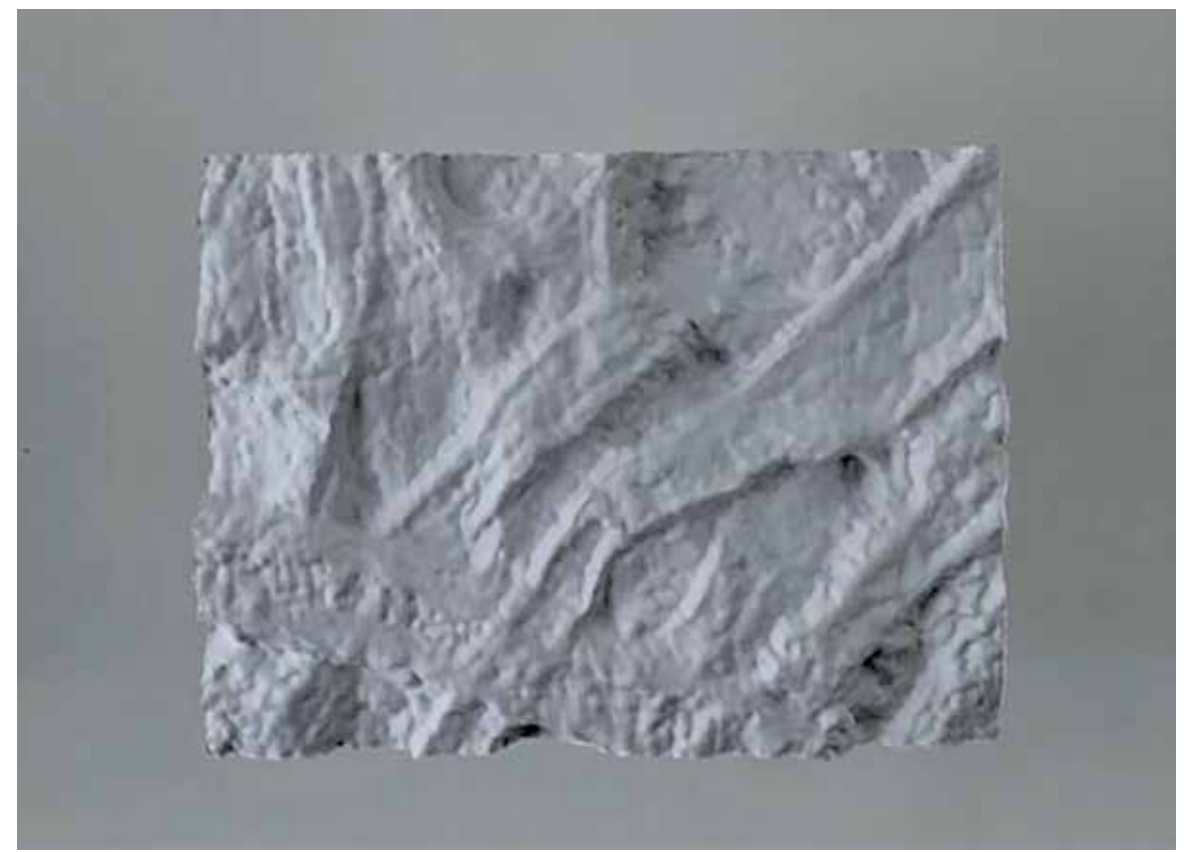

Struktura roviny
 papírové reliéfy, buničina, 51 × 39 cm, 2010

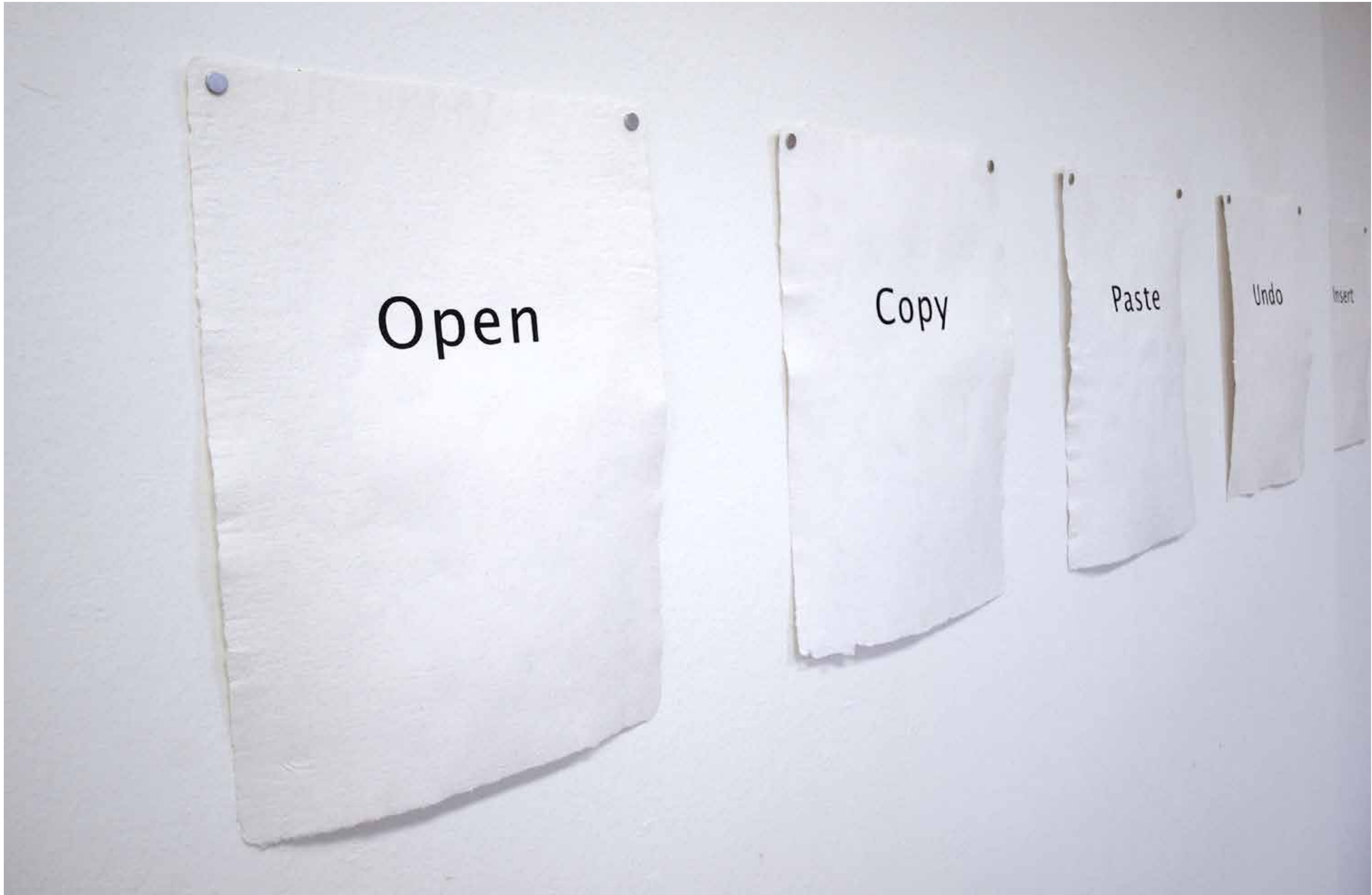

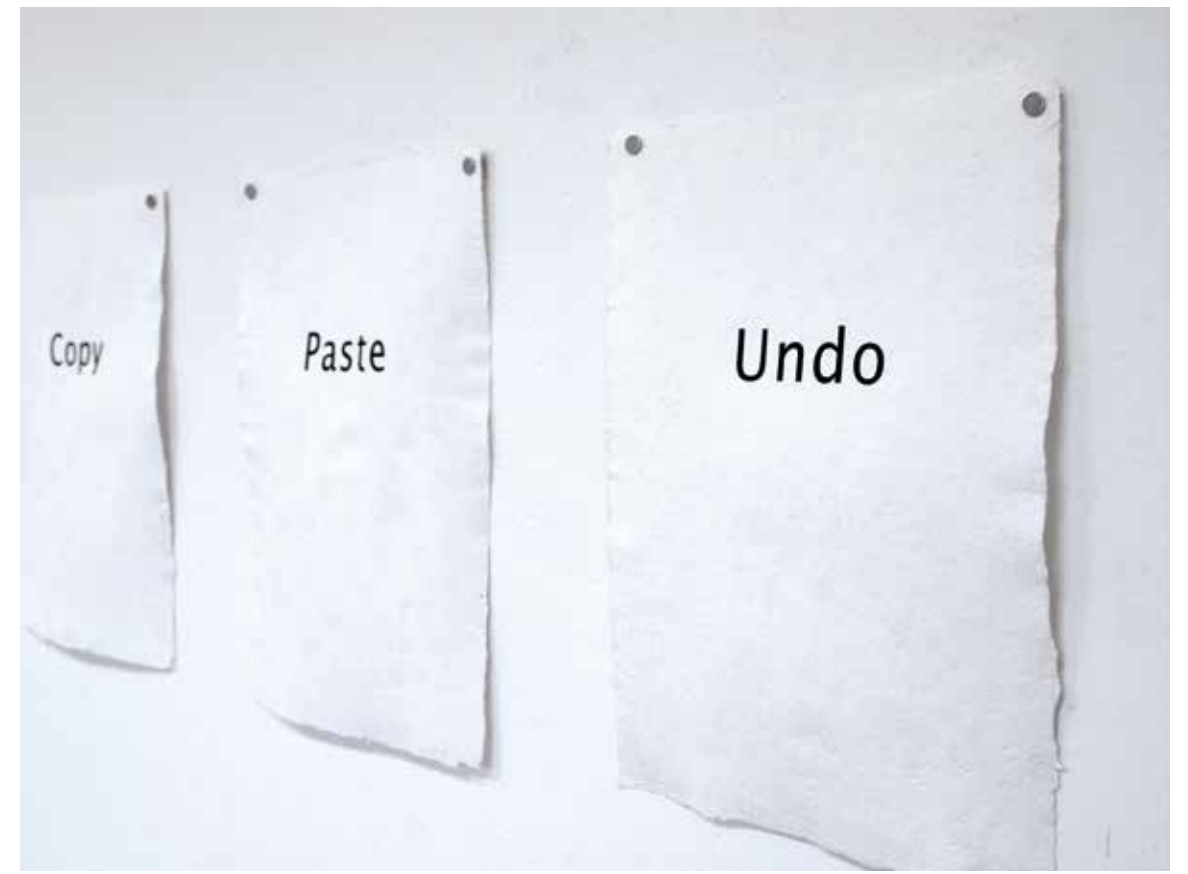

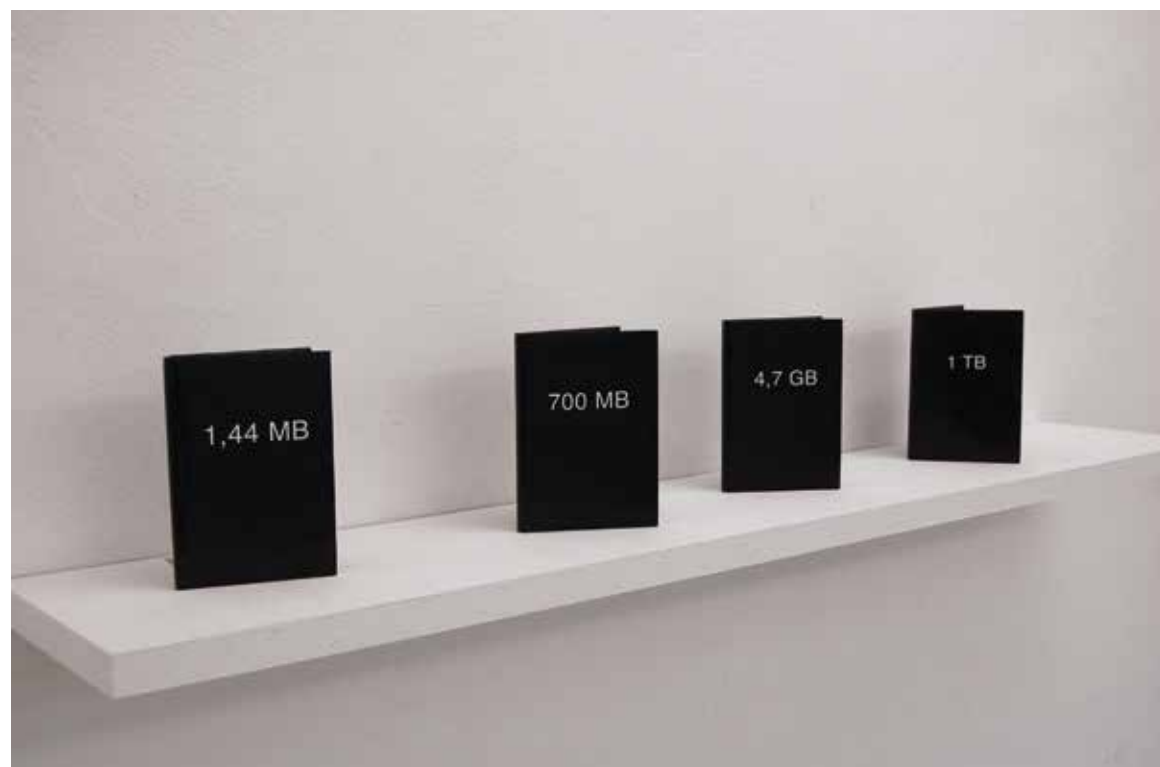

New document
ruční papír, buničina, 32 × 44 cm, 2018

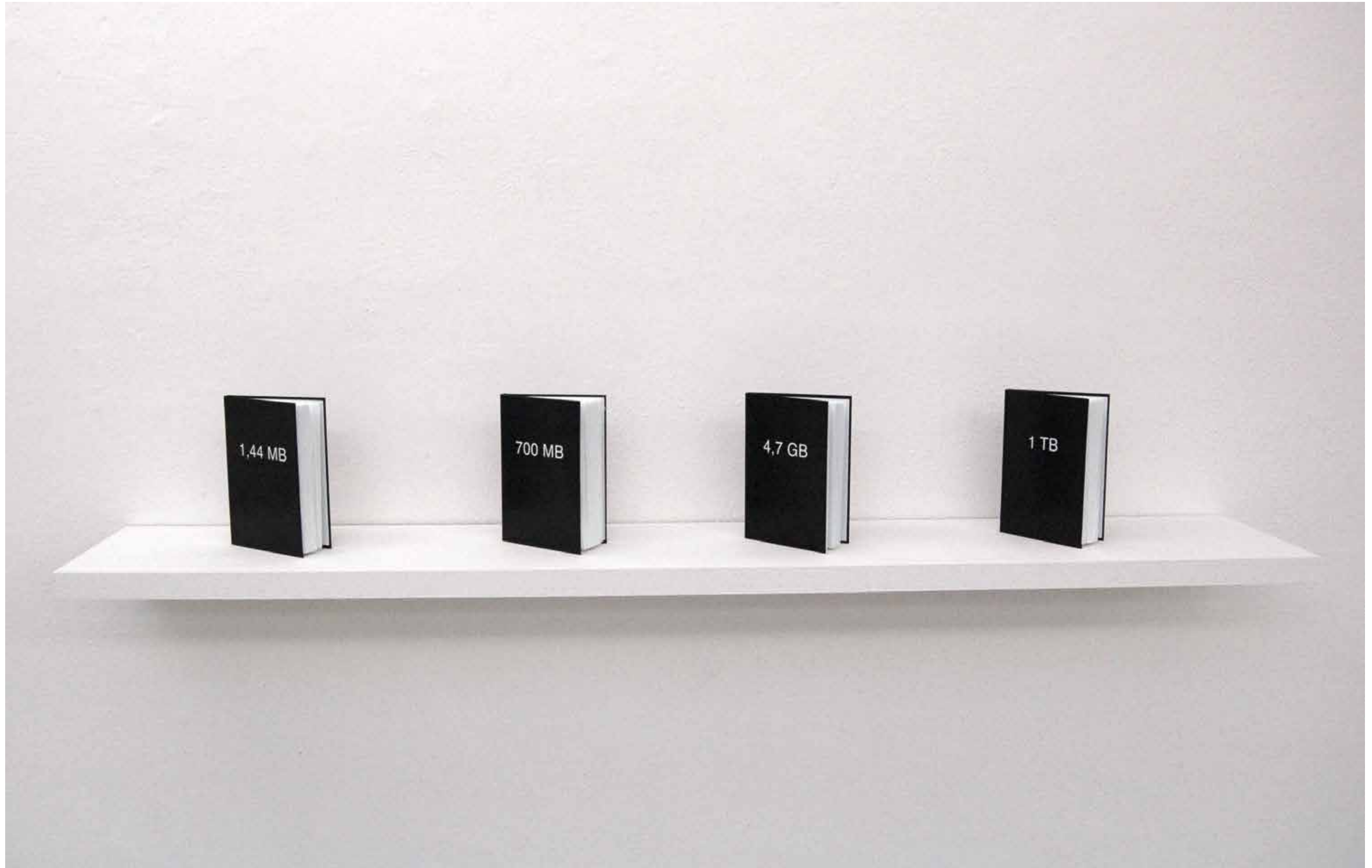

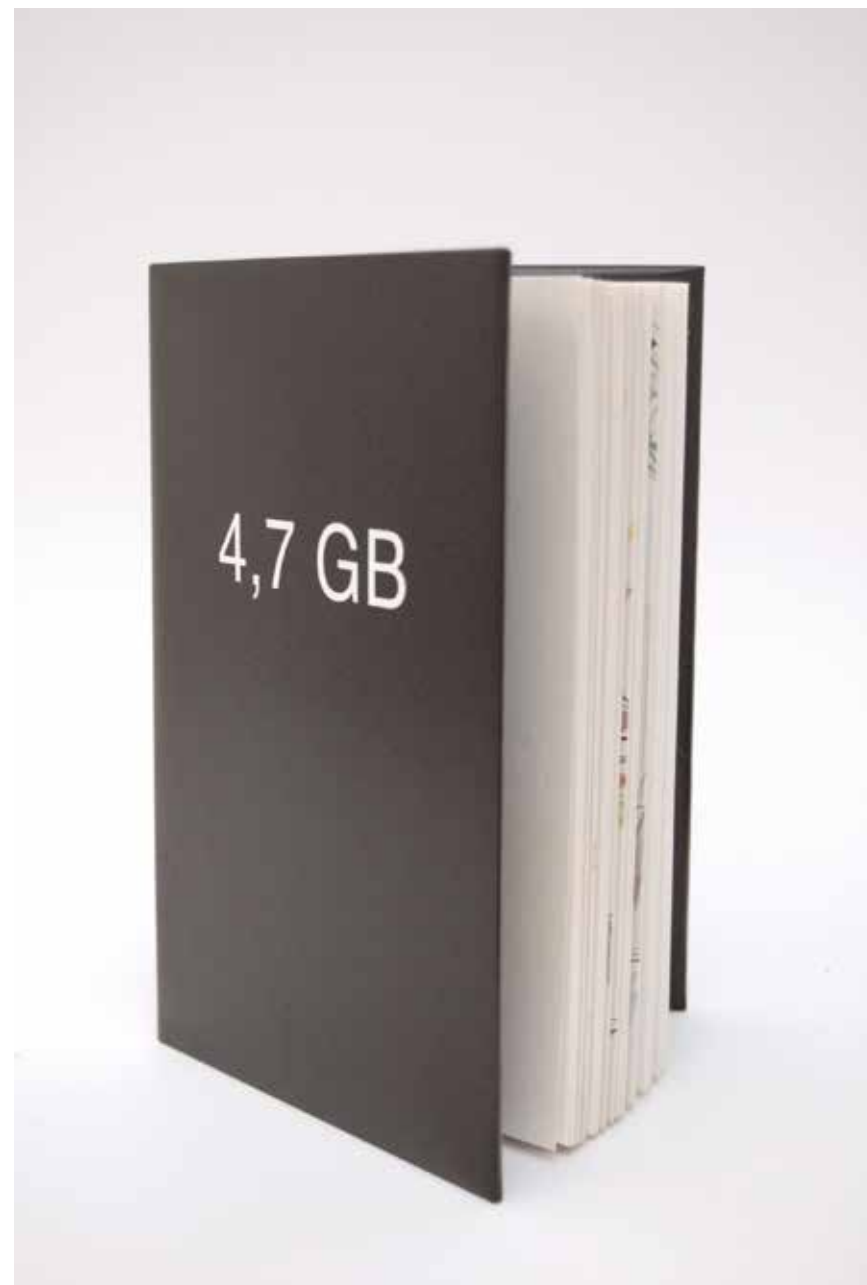

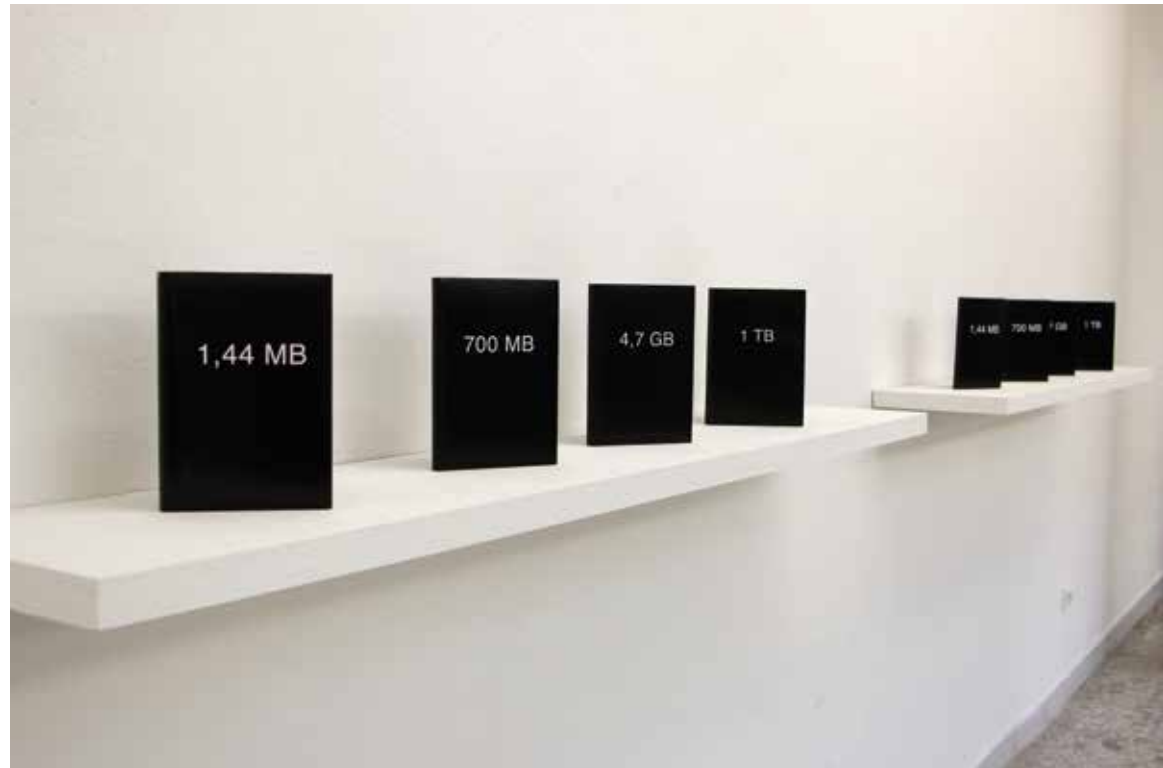

Kapacita 1
autorské knihy, papír, tisk, 15 × 21,5 cm, 2015

Kapacita 2
knihy, papír, tisk, 15 × 21,5 cm, 2015

BookVision 2022
Galerie Fakulty umění
25. 5. — 17. 6. 2022
Českobratrská 16, 702 00
Moravská Ostrava a Přívoz

BookVision 2023
Galerie Fakulty umění
24. 5. — 23. 6. 2023
Černá louka 3398, 702 00
Moravská Ostrava a Přívoz

